

ЗМІСТ ФОРМУВАННЯ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТУ ІНШОМОВНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Статтю присвячено проблемі визначення змісту навчання іноземної міжкультурної комунікативної компетентності, що розглядається як трикомпонентна структурна модель, до складу якої входять когнітивний, соціально-процесуальний і перцептивно-психологічний компоненти. Сформульовано практичну мету навчання іноземної мови майбутніх філологів, на основі чого зроблений висновок про необхідність уточнення і виокремлення предметного і процесуального аспектів змісту навчання когнітивного компоненту, до якого входять мовна і лінгвосоціокультурна компетентності. Предметний аспект змісту навчання іноземної міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх філологів складає мовний матеріал (такі предметні знання: фонетичні, лексичні, граматичні) і лінгвосоціокультурний матеріал (соціолінгвістичні, соціокультурні, соціальні знання), а процесуальний – навички оперування мовним і лінгвосоціокультурним матеріалом, вправи для їх формування і процедурні знання.

Зроблено висновок, що опанування фонетичного, граматичного і лексичного матеріалу слугує основою для знайомства з лінгвістичною картиною світу, притаманною культурі країни, мову якої вивчають студенти. Формування навички оперування мовним матеріалом є основою для розвитку мовленнєвих вмінь. Оволодіння соціолінгвістичним, соціокультурним і соціальним матеріалом є ключем до розкриття глибинного розуміння особливостей і відмінностей між рідною та чужою культурами, ознайомлення з національно-культурною специфікою, стандартами, правилами і нормами спілкування. Формування навичок оперування лінгвосоціокультурним матеріалом допоможе майбутнім філологам усвідомити нерозривність зв'язків між мовою і культурою, підготуватися до контактів з представниками чужих культур, розуміти і адекватно інтерпретувати автентичні тексти, здійснювати успішну міжкультурну комунікацію.

Ключові слова: іноземна міжкультурна комунікативна компетентність, когнітивний компонент, зміст навчання, практична мета навчання, мовна компетентність, лінгвосоціокультурна компетентність, знання, навички, уміння.

Успішний розвиток і навчання студентів залежить не лише від їхньої старанності, зацікавленості і здібностей, але й від матеріалу, який вони повинні засвоїти, і можливості подальшого практичного застосування його у повсякденному житті, а також професійній діяльності. Відповідно до цього викладання будь-якої початкової дисципліни повинне зосереджуватися на практичності і функціональності знань, навичок і умінь, які студенти набувають, формують і розвивають у процесі навчання у закладах вищої освіти (далі – ЗВО). Навчання іноземної мови (далі – ІМ) не є винятком, адже вміння вступати у міжкультурну комунікацію, спілкуватися з носіями мови або використовувати ІМ як засіб спілкування з іноземцями повинно бути підкріплене реаліями сьогодення. З огляду на це викладачі перед підготовкою до заняття повинні відповідати на питання «чого навчати?» для забезпечення досягнення мети навчання. Для цього необхідно визначити практичну мету і зміст навчання, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Практичною метою навчання іноземної мови майбутніх філологів є формування іноземної міжкультурної комунікативної компетентності (далі – ІМКК). ІМКК ми розуміємо як здатність студентів до ефективної міжкультурної комунікації відповідно до норм і культурних традицій партнера зі спілкування в умовах прямого і опосередкованого контакту. Метою формування ІМКК є набуття знань, формування навичок і розвиток умінь, необхідних для ефективного міжкультурного спілкування. ІМКК ми розглядаємо як структурну модель, до складу якої входять три таких компоненти: когнітивний, соціально-процесуальний і перцептивно-психологічний (див. рис. 1).

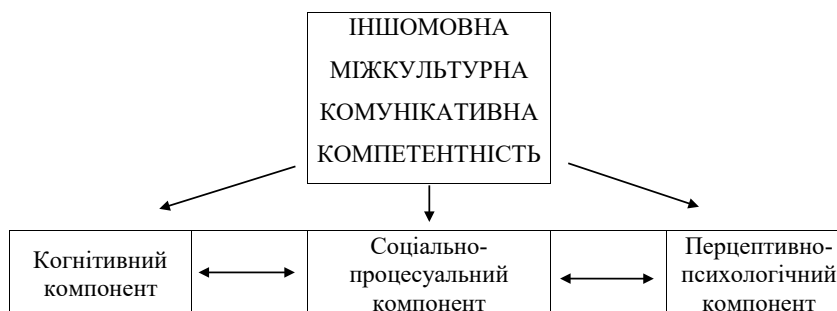

Рис. 1. Структурна модель іноземної міжкультурної комунікативної компетентності

Таким чином, метою нашої статті є визначення змісту формування когнітивного компоненту ІМКК майбутніх філологів.

Отже, *когнітивний компонент* – це компонент ІМКК, який відповідає за міжкультурну усвідомленість, а саме розуміння того, що іноземна мова, яка вивчається, відмінна від рідної і потребує зусиль для оволодіння нею. Крім того, культурні особливості носіїв цієї мови відрізняються від рідної культури. Сюди ми віднесли мовну (лінгвістичну) і лінгвосоціокультурну компетентності.

Мовна (лінгвістична) компетентність – це здатність студентів практично користуватися фонетичною, лексичною, граматичною системами мови відповідно до норм мови [4, с. 95], усвідомлюючи відмінності між рідною та іноземною мовами.

Важливим для досягнення ефективності у реалізації міжкультурного спілкування є рівень сформованості лінгвосоціокультурної компетентності, складниками якої є соціолінгвістична, соціокультурна і соціальна компетентності. Відомо, що культурне надбання народу завжди відображається у мові, а тому у процесі навчання необхідно звертати увагу студентів на особливості культури, відмінні від рідної.

Практичною метою навчання іноземної мови на мовних спеціальностях у ЗВО є формування кожної з компетентностей, представлених в межах компонентів ІМКК. Досягнення ж цієї мети можливе за умови визначення змісту навчання як основи для накопичення конкретних знань, формування навичок і розвитку вмінь.

Важливо зазначити, що студенти першого курсу на момент вступу до університету уже повинні мати певний багаж знань, сформовані навички і розвинуті вміння іншомовного спілкування. Згідно з результатами ЗНО вони повинні володіти рівнем B1 (Threshold) відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти [3; 8]. На кінець кожного року навчання студенти повинні зростати і досягати нових висот (див. табл. 1). Саме тому необхідно враховувати рівень складності змісту навчання майбутніх філологів відповідно до курсу.

Таблиця 1

Співвіднесення рівнів володіння мовою з роком навчання

Рік навчання	Рівень володіння ІМ	Тип користувача
I курс	B1+ (Strong Threshold)	Незалежний користувач
II курс	B2 (Vantage)	Незалежний користувач
III курс	B2+ (Strong Vantage)	Незалежний користувач
IV курс	C1 (Effective Operational Proficiency)	Досвідчений користувач

Як відомо, зміст навчання – це базова категорія методики навчання іноземної мови, це сукупність того, що студент засвоює у процесі навчання, а викладач навчає [4, с. 100; 6; 7, с. 122]. Як категорія, яка постійно змінюється і розвивається, вона відображає предметний і процесуальний аспекти навчання [2, с. 123]. Крім того, предметний аспект змісту навчання представляє декларативні знання (факти, інформація й досвід, які є частиною того, що відомо [1, с. 72]), а процесуальний – навички і вміння, а також процедурні знання (знання того, як щось зробити, знання процедур на доповнення до фактів [1, с. 72]). Саме визначення компонентів змісту навчання відповідно до компетентностей забезпечить досягнення головної мети навчання (див. табл. 2).

Таблиця 2

Зміст навчання іноземної мови відповідно до компетентностей когнітивного компоненту

Компетентність	Предметний аспект	Процесуальний аспект
Мовна	– мовний матеріал (фонетичні, лексичні, граматичні знання)	– навички оперування мовним матеріалом і вправи для їх формування; – процедурні знання
Лінгвосоціокультурна	– лінгвосоціокультурний матеріал (соціолінгвістичні, соціокультурні, соціальні знання)	– навички оперування лінгвосоціокультурним матеріалом і вправи для їх формування; – процедурні знання

Таким чином, прослідковується чіткий зв'язок кожного компонента змісту навчання з конкретною компетентністю. Для чіткішого розуміння конкретизуємо кожен з аспектів.

Отже, для розвитку мовної компетентності необхідно включити до змісту навчання мовний матеріал (такі предметні знання: фонетичні, лексичні, граматичні), опанування якого не є самоціллю, а слугує основою для знайомства і розуміння картини світу, притаманної культурі країни, мову якої вивчають студенти. Засвоєння фонетичного матеріалу дає можливість почути і відчувати, наскільки звучання іноземної мови відрізняється від рідної. Оволодіння лексичним матеріалом не лише демонструє спосіб називання тих чи інших предметів, але й відкриває можливість знайомства з новими речами і поняттями, притаманними лише іноземній культурі і відображеними у її мові, проте відсутніми у рідній. Граматичний матеріал також відіграє важливу роль, адже розуміння граматичних явищ пояснює світосприйняття і розуміння навколишнього світу носіями мови. Навички оперування мовним матеріалом є процесуальним аспектом, а тому сформована навичка вживання фонетики, лексики і граматики є успішним кроком до формування і розвитку мовленнєвих вмінь. Для ефективного формування навички необхідні відповідні вправи і процедурні знання про особливості

використання мовного матеріалу, а саме про вимовляння і написання фонетичних символів, стилістичні особливості використання лексичних одиниць, правила застосування граматичних явищ у процесі спілкування.

Лінгвосоціокультурна компетентність передбачає наявність у змісті навчання лінгвосоціокультурного матеріалу (соціолінгвістичних, соціокультурних і соціальних знань).

До соціолінгвістичних знань належать мовні і мовленнєві засоби спілкування з національно-культурною семантикою і специфікою [4, с. 426]. Ці засоби включають культурно-специфічні фонетичні, граматичні і лексичні особливості ІМ. До фонетичних відносять різні просодичні засоби (висота тону, інтонація, сила звучання, темп, наголос, паузи тощо), які є відмінними від рідної мови. Граматичні соціолінгвістичні маркери проявляються у особливості побудови речень (наприклад, в англійській мові завжди на першому місці стоїть підмет, що в культурах Великої Британії і США свідчить про виражений індивідуалізм, сприйняті часу на основі використання різних часових форм для позначення минулого, теперішнього і майбутнього тощо. До лексичних особливостей відносимо крайнозначну безеквівалентну та фонову лексику, сталі вирази, ідіоми, кліше, лінгвістичні маркери соціальних стосунків і ситуацій, фразеологізми, афоризми, прислів'я, приказки, які утворюють неповторну картину світу кожного народу і виступають безцінним джерелом пізнання культури і суспільства [4, с. 426]. Завдяки цим знанням студенти не лише зможуть зрозуміти мовні особливості, але й краще запам'ятати їх.

Соціокультурні знання включають три компоненти. По-перше, це загальнокультурні знання, до яких ми віднесемо базові знання, які студент вже набув на момент вступу до ЗВО. По-друге, це знання про країну і культуру, до яких В. П. Фурманова віднесла історико-культурний фон (становлення і розвиток етносу, країни, географія, клімат тощо), соціокультурний фон (суспільство, органи влади, права, свободи, обов'язки громадян, економіка, соціальний устрій, наука, культура, мистецтво, освіта тощо), етнокультурний фон (національний стиль життя, побут, духовні цінності, звичаї, традиції, свята, фольклор, кухня, національний характер тощо), семіотичний фон (символіка, знаки, піктограми тощо) [5]. По-третє, це міжкультурні знання як досвід, набутий студентами на основі міжкультурної взаємодії.

Погоджуючись з науковцями, ми розуміємо, що знання про культуру не лише країни, мова якої вивчається, але й власної є основоположними для успішної міжкультурної комунікації. Так, Е. Д. Хірш (E. D. Hirsch) у своїх дослідженнях стверджує, що культурна грамотність – це основа знань для кожного [9]. На основі цієї ідеї він уклав словник з культурної грамотності для американців («The New Dictionary of Cultural Literacy»), де виділив двадцять три блоки ключових тем, в межах яких людина повинна орієнтуватися і розуміти основи власної культури. До цих тем Е. Д. Хірш відніс Біблію (The Bible), міфологію і фольклор (Mythology and Folklore), прислів'я і приказки (Proverbs), ідіоми (Idioms), світову літературу, філософію і релігію (World Literature, Philosophy and Religion), літературу англійською мовою (Literature in English), норми англійської мови на письмі (Conventions of Written English), образотворче мистецтво (Fine Arts), світову історію до 1550 року (World History to 1550), світову історію після 1550 року (World History since 1550), історію Америки до 1895 року (American History to 1895), історію Америки після 1895 року (American History since 1895), світову політику (World Politics), американську політику (American Politics), географію світу (World Geography), географію Америки (American Geography), антропологію, психологію і соціологію (Anthropology, Psychology, Sociology), бізнес і економіку (Business and Economics), фізику і математику (Physical Sciences and Mathematics), науку про Землю (Earth Sciences), науки про життя (Life Sciences), медицину і здоров'я (Medicine and Health), технології (Technology) [9]. Звісно, даний словник створений відповідно до реалій американців, адже історичні межі і поділ на віхи відповідає становленню і розвитку США, проте завдяки такому детальному розподілу можна проводити аналогії з рідною культурою, порівнювати особливості, причини і наслідки певних подій. Завдяки цьому можна розширити базові знання студентів і допомогти їм підготуватися до міжкультурної взаємодії.

До соціальних знань належать знання культурно-специфічних правил і норм спілкування (привітання, прощання, вибачення, запиту інформації, висловлення прохання, скарг, вдячності, компліментів тощо) і знання ритуалів і стандартизованих моделей комунікативної поведінки (моделі поведінки, притаманні конкретній культурі, що відрізняються від інших) [4, с. 430]. Усвідомлення і розуміння соціальної поведінки в межах чужої культури є надзвичайно важливим, адже в публічній сфері спілкування без них не обійтися, а щоб бути здатним до виконання елементарних дій (наприклад, купівлі квитка для поїздки у транспорті чи походу до лікаря), необхідно дотримуватися соціальних правил, які студенти повинні знати.

Кожна з груп лінгвосоціокультурних знань потребує розвитку і формування навичок і вмінь оперування цим матеріалом, які формуються на основі виконання вправ і отримання процедурних знань про особливості поведінки і використання досвіду з огляду на ситуацію і обставини. Так, лінгвосоціокультурні знання повинні бути коректно застосовані у спілкуванні, завдяки ним студенти зможуть підготуватися до контактів з носіями мови, адекватно і коректно інтерпретувати автентичні тексти, твори, фільми тощо, здійснювати успішне усне та писемне спілкування, а також досягати взаєморозуміння у безпосередньому міжкультурному спілкуванні.

Висновки. На основі проведеного дослідження ми визначили практичну мету навчання ІМ майбутніх філологів, виокремили предметний і процесуальний зміст формування когнітивного компоненту іншомовної міжкультурної комунікативної компетентності. Перспективу подальших наукових розвідок ми вбачаємо в детальному описі соціально-процесуального і перцептивно-психологічного компонентів ІМКК, а також визначенні кожного з аспектів змісту навчання.

Використана література:

1. Бігич О. Б. Методична освіта майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи : монографія. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2004. 278 с.
2. Гальскова Н. Д., Гез Н. И. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика : учебное пособие. Москва : Академия, 2004. 336 с.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / наук. редактор укр. видання С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
5. Фурманова В. П. Межкультурная коммуникация и культурно-языковая прагматика в теории и практике обучения иностранным языкам. Саранск : Изд-во Мордовского ун-та, 1994. 475 с.
6. Шукин А. Н. Лингводидактический энциклопедический словарь : более 2000 единиц. Москва : АСТ, Астрель, Хранитель, 2007. 747 с.
7. Шукин А. Н. Обучение иностранным языкам: теория и практика : учебное пособие. Москва : Филоматис, 2004. 416 с.
8. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors. Council of Europe, February 2018. 235 p. URL: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989> (дата звернення: 28.08.2019).
9. Hirsch E. D. Jr., Kett J. F., Trefil J. The New Dictionary of Cultural Literacy. Boston, New York : Houghton Mifflin Company, 2002. 647 p.

References:

1. Bigych O. B. Metodychna osvita maibutnoho vchytelia inozemnoi movy pochatkovoї shkoly [Methodological education of the future teacher of primary school]: Monografiia. Kyiv : Vyd. centr KNLU, 2004. 278 s. [in Ukrainian]
2. Galskova N. D., Hez N. I. Teoriia obuchenii inostrannym yazykam : lingvodidaktika i metodika [Theory of foreign language teaching : linguadidactics and methodology] : [ucheb. posobie dlja stud. lingv. i filol. fak. vyssh. ucheb. zavedenii]. Moskow. : Akademiia, 2004. 336 s. [in Russian]
3. Zagalnoyevropejski Rekomendatsii z movnoi osvity : vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment] / [nauk. redaktor ukr. vidannsa S. Yu. Nikolaieva]. Kyiv : Lenvit, 2003. 273 s. [in Ukrainian]
4. Metodyka navchannja inozemnyh mov i kultur : teoriia i praktyka : pidruchnyk dlja stud. klasychnyh, pedagogichnyh i lingvistychnyh universytetiv [Methodology of foreign language and culture teaching : theory and practice : manual for students of classical, pedagogical and linguistic universities] / Bigych O. B., Borysko N. F., Borecka G. E. ta in.; za zag. red. S. Yu. Nikolaievoi. Kyiv : Lenvit, 2013. 590 s. [in Ukrainian]
5. Furmanova V. P. Mezhhkulturaia komunikaciia i kulturno-yazykovaia pragmatika v teorii i praktike obuchenii inostrannym yazykam [Intercultural communication and culture-language pragmatics]. Saransk : Izd-vo Mordovskogo un-ta, 1994. 475 s. [in Russian]
6. Shchukin A. N. Lingvodidakticheskii entsiklopedicheskii slovar [Linguadidactic encyclopedic dictionary] : bolieie 2000 yedynits. Moskow : AST, Astrel, Hranitel, 2007. 747 s. [in Russian]
7. Shchukin A. N. Obuchenii inostrannym yazykam : Teorija i praktika : Uchebnoie posobiie dlja prepodavatelei i studentov [Foreign language teaching : Theory and practice : Manual for teachers and students]. Moskow : Filomatis, 2004. 416 s. [in Russian]
8. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume with New Descriptors. Council of Europe, February 2018. 235 p. URL: <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>.
9. Hirsch E. D. Jr., Kett J. F., Trefil J. The New Dictionary of Cultural Literacy. Boston, New York : Houghton Mifflin Company, 2002. 647 p.

Yaroshenko O. V. The syllabus of cognitive component of foreign-language intercultural communicative competence

The article is dedicated to the problem of defining the syllabus of foreign-language intercultural communicative competence that is viewed as three-component structural model consisting of cognitive unit, social-procedural unit and perceptive-psychological unit. The practical aim of teaching foreign languages to future philologists is specified. This led to necessity to detail and distinguish linguistic (subject) and experiential (procedural) aspects of cognitive unit that comprises linguistic and lingua-socio-cultural competences. The subject aspect of foreign-language intercultural communicative competence of future philologists includes linguistic material (knowledge of phonetics, vocabulary and grammar) as well as lingua-socio-cultural material (sociolinguistic, sociocultural and social knowledge). Procedural aspect embraces skills in demonstrating the linguistic and lingua-socio-cultural knowledge and procedural knowledge.

It was concluded that gaining and improving phonetic, grammar and vocabulary knowledge is fundamental for learning about linguistic world-image of a foreign country. Developing skills to use linguistic material is a starting point for improving language skills. Acquiring sociolinguistic, sociocultural and social knowledge is a key factor in understanding peculiarities and differences between native and foreign cultures, specific character of various nationalities, communication standards and norms. The skills of using this knowledge will help future philologists to be aware of the indissoluble link between language and culture, get ready for contacts with foreign cultures representatives, understand and interpret authentic texts appropriately and facilitate effective intercultural communication.

Key words: foreign-language intercultural communicative competence, cognitive component, syllabus, practical aim of studying, linguistic competence, lingua-socio-cultural competence, knowledge, skills.